

УДК 631.6 : 551.3

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НЕСПРИЯТЛИВИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗОНІ ВПЛИВУ ВОДОСХОВИЩ УДАЙСЬКОЇ МЕЛІОРАТИВНОЇ СИСТЕМИ

Слюта В.Б.

Асистент кафедри географії ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка

м. Чернігів

vladimir_slyuta@ukr.net

Басейн річки Удай розташований в межах Придніпровської низовини. Рівнинний характер поверхні правобережної частини басейну р. Удай, розташованої переважно в межах четвертої надзаплавної тераси Дніпра, котра являє собою плоску рівнину, обумовлює майже цілковиту відсутність водної ерозії в даному районі. Головну небезпеку тут становить розвиток еолово-дефляційних процесів, процесів затоплення та підтоплення території. Флювіальні явища активно проявляються на лівобережжі басейну, розташованого на Полтавському лесовому плато, що характеризується хвилястим яружно-балковим рельєфом з базисом ерозії до 50 – 60 м [2].

Згідно даних Ічнянського та Хорольського МУВГ, Деснянського басейнового управління, Удайська осушувальна система (УОС) складається з 31 меліоративної системи, до складу яких входить 15 водосховищ.

Сумарна площа водного дзеркала їх при НІР 126,5 м становить 2827,3 га, а загальний об'єм – 68,757 млн. м³ [1]. В більшості вони є русловим і збудовані на притоках р. Удай. За морфологією берегової лінії їх можна згрупувати на водосховища з низькими берегами та високими. До першої групи належить, водойми розташовані у верхній частині басейну та на правобережжі р. Удай, в межах Дніпровської надзаплавної тераси. Для них характерним є невиробленість профілю русла річок на яких вони збудовані, близьке до поверхні залягання ґрунтових вод, низька природна дренажність території, що зумовлює природне заболочування території. Друга група включає водосховища розташовані у межах Полтавського лесового плато з добре виробленим профілем річок або у балках, гарною природною дренажністю території, глибоким заляганням РГВ на вододілах. Погорбований характер місцевості, відчутний перепад висот, зливовий характер випадання опадів сприяють широкому розвитку водної ерозії.

Проведення гідромеліоративних робіт відчутно змінило перебіг зазначених екзогенних геологічних процесів. В першу чергу зміни відбулися у скороченні площ затоплення та підтоплення, особливо в межах та поблизу населених пунктів. Протиерозійні заходи дозволили знизити інтенсивність розмивання ґрунтового покриву, що зменшило надходження твердого стоку до річкової системи басейну.

Зміна соціально-економічної ситуації в країні негативно відбилася на використанні та функціонуванні УОС, яка на даний час, як цілісний об'єкт практично не існує. Водосховища втратили в більшості випадків своє призначення як складова меліоративної системи.

Вже на середину 2000-х років більша частина меліорованих земель і меліоративних систем мала задовільний або незадовільний стан. У зв'язку з цим спостерігається розвиток зворотних процесів – підняття ґрунтових вод, зростання площ підтоплення, вторинного заболочування, засолення.

На Дніпровській надзаплавній терасі в межах басейну р. Удай в результаті осушувальних меліорацій зросла амплітуда коливання РГВ. Періодичне значне переосушування земель сприяло прогресу дефляційних явищ та осіданню перенесеного матеріалу на сусідніх територіях в тому числі і в межах акваторії водосховищ, що веде до замулювання водойм в цілому та збільшенні мілководних зон зокрема. Розвиток водяної рослинності в прибережних смугах сприяє заростанню водойми утруднює повітряну циркуляцію, що призводить до задух. Виведення з ладу гідротехнічних споруд перешкоджає водоспуску і перетворює їх на водойми зі стоячою водою. Відсутність облаштованих місць для водопою худоби за умов низьких берегів і розвитку процесів затоплення й підтоплення призводить до руйнації берегової лінії, та в окремих випадках до розливу води на прилеглі території.

На лівобережжі басейну р. Удай в межах Полтавського лесового плато за умов погорбованого рельєфу і нераціонального ведення сільськогосподарських робіт спостерігається значне посилення водної ерозії, що збільшує надходження твердого матеріалу до водосховищ. Утворення конусів виносу сприяє росту мілководних зон і розвитку водолюбової рослинності. Коливання рівня води у водоймах сприяє активності яроутворення на прибережних схилах, а утруднене водовідведення через несправність гідротехнічних споруд сприяє підтопленню берегів. Зростання водонасиченості схилів посилює небезпеку прояву гравітаційних явищ. Як наслідок на водосховищах з високими берегами в межах басейну р. Удай трапляються випадки спільного прояву яроутворення і розвитку зсувів та обвалів [3]. Спільною для всіх водосховищ в басейні р. Удай також є проблема «цвітіння» води.

Враховуючи соціально-економічну обстановку в регіоні слід очікувати, що за даних умов господарювання можливе прогресування негативних процесів як в межах системи, так і на прилеглих землях, що може проявитися у збільшенні площ підтоплення і затоплення, розвитку ерозійно-суфозійних явищ та виснаженні й деградації ґрунтового покриву в басейні р. Удай.

1. Регулювання р. Удай та осушення її заплавних земель на території Полтавської і Чернігівської обл. – Технічний проект. – т. II, ч.1. – Київ, 1971. – 295с.

2. Регулювання р. Удай та осушення її заплавних земель на території Полтавської і Чернігівської обл. – Технічний проект. – т. II, ч.2. – Київ, 1971. – 95с.

3. Слюта В. Б. Аналіз впливу меліоративних каналів і водойм у басейні р. Удай на деякі процеси рельєфоутворення. – Ніжин-2008. – 82 с.